

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

РОБОЧИЙ ЗОШИТ

для студентів спеціальності 053 – «Психологія»

з курсу

«ЗООПСИХОЛОГІЯ»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

І. В. Хавіна

«ЗООПСИХОЛОГІЯ ТА ПОРІВНЯЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»

робочий зошит
для студентів спеціальності 053 «Психологія»
денної та заочної форми навчання

Затверджено
редакційно-видавничою
радою НТУ «ХП»,
протокол № 1 від 28.01.2022р.

Харків
НТУ «ХП»
2022

Робочий зошит з курсу «Зоопсихологія та порівняльна психологія»
для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю
053 «Психологія» / уклад. І. В. Хавіна. – Харків : НТУ «ХПІ», 2022. – 38 с.

Укладачі: І. В. Хавіна

Рецензент С. М. Охрименко

Кафедра педагогіки та психології управління соціальними системами імені
академіка І.А. Зязюна

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

*Кафедра педагогіки та психології управління соціальними системами
ім. акад. І. А. Зязюна*

Робочий зошит

з дисципліни «Зоопсихологія та порівняльна психологія»

Студента (ПІБ) _____

Групи _____

ВСТУП

Робочий зошит є науковим посібником, призначеним для практичних занять з дисципліни «Зоопсихологія та порівняльна психологія» для студентів спеціальності 053 «Психологія», що відповідає змісту робочої програми.

У зошиті наведено методичні вказівки до практичних занять з усіх основних розділів дисципліни. Всі вказівки мають єдину структуру: номер заняття, тему, план та хід проведення практичної роботи, питання для самопідготовки, які можуть бути використані як для самостійної роботи студентів, так і як контрольні на заняттях.

Завдання з порівняльного аналізу психічної діяльності тварин як основи зародження і розвитку людської психіки вимагають від студентів ретельного опрацювання матеріалів підручника, атласу, вивчення наочних посібників. За виконання практичної роботи студентам пропонується зробити висновки, замальовки, позначення до малюнків, пояснити механізм фізіологічних процесів, заповнити таблиці. Система завдань підкріплена тестами для контролю, морфофункціональними та ситуаційними завданнями, що сприяє більш глибокому та детальному вивченню матеріалу.

Усі завдання відповідають сучасним вимогам педагогіки щодо створення навчальних посібників навчального типу.

Працюючи з цим посібником, студенти отримують цільову установку на самостійне вивчення навчальної та додаткової літератури, їхня увага акцентується на питаннях, що мають важливе прикладне значення для подальшого навчання.

ТЕМА 1: Предмет і завдання зоопсихології і порівняльної психології

Завдання 1. Установіть відповідність між цифрами та літерами:

1. об'єкт зоопсихології,
2. предмет зоопсихології,
3. об'єкт порівняльної психології,
4. предмет порівняльної психології.

а) закономірності фило- і онтогенезу психіки тварин і її прояв в різних формах поведінки,

б) психіка тварин і людини,

в) загальні і кількісно відмінні закономірності формування і прояву психіки тварин і людини,

г) психіка тварин.

1.

2.

3.

4.

Завдання 2. Скласти порівняльну характеристику наступних галузей психології.

ознаки	Зоопсихологія	Порівняльна психологія	Етологія
поняття			
завдання			

об'єкт дослідження			
предмет дослідження			
вчені, розробляють проблеми цієї науки			
результати досліджень знаходять застосування			

Завдання 3. Вставте пропущені слова в представлених нижче формулювання, виходячи з їх змісту:

1) наука про загальнобіологічні основи і закономірності поведінки тварин називається _____.

2) _____ - галузь психології, що вивчає закономірності розвитку психіки і прояви психіки тварин.

3) галузь психології, яка називається _____, вивчає спільне та відмінне в психіці тварин і людини.

ОЦІНКА _____

ТЕМА 2: Методи зоопсихології і порівняльної психології

Завдання 1. Встановіть спільне та відмінне в методах зоопсихології та порівняльної психології:

Метод	Зміст	
	Зоопсихологія	Порівняльна психологія
спостереження		
експеримент		

Завдання 2. Охарактеризуйте методи зоо- і порівняльної психології по В. А. Вагнеру.

Модель	Характеристика	Приклади
суб'єктивний метод		

біологічний метод		
філогенетичний метод		
онтогенетический метод		
біогенетичний метод		

Робота 1. Експеримент по вивченню поведінки в лабіринті.

Провести експеримент по вивченню поведінки в лабіринті. Помістіть в одну з «кімнат» лабіринту їжу. Випустіть зі стартового майданчика тварину. Поспостерігайте поведінку тварини до моменту знаходження їжі. Повторіть спробу. Побудуйте графік елементів поведінки тварин. Оцініть час знахідки їжі в першій і другій спробах. Повторіть дослідження з другим тваринам.

Тварина	Спроби знаходження їжі		Час перебування їжі у тварини (хв.)
	1	2	

1 тварина			
2 тварина			

Висновок:

Завдання 3. Назвати методи вивчення поведінки тварин, навести приклади використання цих методів _____

ОЦІНКА _____

ТЕМА 3: ТИПИ ПОВЕДІНКИ ТВАРИН

Завдання 1. Заповніть таблицю.

Тип поведінки	Характеристика типу поведінки	Приклади
фізіологічна поведінка		
інстинктивна поведінка		
консервативна програма інстинктивного поведінки		
лабільна програма інстинктивного поведінки		
Орієнтовно-дослідна поведінка		
елементарно-розсудлива поведінка		

Завдання 2. Проведіть експеримент по оцінці орієнтовно-дослідницької поведінки. У тераріумі створіть внутрішню обстановку (гілочки, камінчики, папір і інше), помістіть в тераріум спочатку одну тварину, простежте за її поведінкою, опишіть. Потім, прибравши тварину, помістіть в тераріум другу тварину, простежте за її поведінкою, опишіть. Зробіть

висновок про результати спостереження.

Тварина	Результати спостереження
1	
2	

Висновок:

Завдання 3. Дайте відповіді на питання

1.Найдіте приклад жорсткого інстинкту

•

2. Наведіть приклади адаптації до низької температури (фізіологічної)

.....

.....

.....

3. Чому крокодили можуть обходитися без їжі протягом тривалого часу?

.....

.....

.....

4. Смути зебр, як механізм адаптації .

.....

.....

.....

5. Яку енергію використовують метелики-аделаїди для перельоту?

.....

.....

.....

6. Поясніть механізми занурення китів і перешкоду тиску

.....

.....

.....

ОЦІНКА

ТЕМА 4: СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ПОВЕДІНКИ ТВАРИН

Завдання 1. Заповніть таблицю системи контролю поведінки тварин

Системи контролю		Особливості системи контролю	Приклади
Екзогенні			
фізичні (Абіотичні)	астрономічні		
	екологічні		
біологічні (Біотичні)	флористичні		
	фауністичні		

Ендогенні			
генетичні	поведінкові реакції, які визначаються окремими генами		
	форми поведінки, контрольовані одночасно багатьма генами		
Гормональні			

Завдання 2. Надайте відповіді

1. У чому полягає турбота про потомство в ранній період?

2. Яка роль самця у вихованні дітей?

3. У чому проявляється тренування мисливської поведінки у хижаків?

Завдання 3. Надайте обґрунтовану відповідь на питання

1. Фактори, що впливають на навчання тварин

2. Адаптація тварин до урбанізованого середовища

3. Вплив чоловічих статевих гормонів на формування поведінки тварини

4. Вплив жіночих статевих гормонів на формування поведінки тварини

5. Вплив температури навколишнього середовища на поведінку тварин

ОЦІНКА _____

ТЕМА 5: СИСТЕМИ КОМУНІКАЦІЇ ТВАРИН.

Завдання 1. Заповніть таблицю.

Ознака	Сигнали	Характеристика	Представники тваринного світу
За типом інформації, що передається від однієї тварини до іншої	Сигнали тваринного «про себе»		
	Сигнали тваринного «про інших»		
По надійності сигналу	«Мінімальний сигнал»		
	«Сигнал з додатковою ціною»		
По надійності сигналу	«Індекс»		
Сигнали, призначені статевим партнерам і можливим конкурентам			
Сигнали, що забезпечують обмін інформацією між батьками і потомством			

Крики тривоги		
Повідомлення про наявність їжі		
Сигнали, які допомагають підтримувати контакт між членами зграї		
Сигнали- «наміри», що передують будь-якої реакції		
Сигнали, пов'язані з виразом агресії		
Сигнали миролюбності		
Сигнали незадоволеності (фрустрації)		

Завдання 2. Заповніть таблицю.

Комунікації тварин	Характеристика	Приклади
Тактильна комунікація		
Хемокомунікація		
Зорова комунікація		
Акустична комунікація		

Завдання 3. Надайте обґрунтовану відповідь на питання

1. Роль запахів в житті тварин і людини

2. Роль звукових комунікацій в шлюбному поведінці тварин

3. Хімічні сигналізації у ссавців

4. Особливості взаємовідносин у тварин з груповою поведінкою

5. Особливості комунікацій у птахів

6. Комунікації у мавп

ОЦІНКА _____

ТЕМА 6: Прикладна зоопсихологія.

Завдання 1. Скласти глосарій понять, заповнивши таблицю.

Поняття	Зміст
зоотерапія	
Рет-терапія	
Іпотерапія	
Апітерапія	
Фелінотерапія	
Каністерапія	
Дельфінотерапія	
Орнітотерапія	

Гірудотерапія	
Інсектотерапія	

Завдання 2. Визначте метод класичної дресирування в нижчеописаній ситуації:

Ситуація А. «Господар привчав собаку йти поруч в повільному темпі. Собака, що відрізнялася рухомим, легко збудливим темпераментом відволікалася, намагалася втекти у своїх справах. Тоді дресирувальник одягнув на неї ошийник з шипами і дуже строго став водити її тільки в повільному темпі поруч з собою».

Ситуація Б. «Господар привчав собаку до команди «лежати». Собака крутилася і вважала за краще лежати догори лапами, думаючи, що господар грає з нею. Дресирувальник змусив її лягти в потрібній позі і дав ласощі. Потім він повторив цей прийом кілька разів, і поступово

собака зрозуміла, що від неї хочуть

Ситуація В. «Собака на прізвисько Бім боялася стрибати через перешкоди. Тоді господар повів її на майданчик, де всі собаки вже вміли це робити. Подивившись на інших собак і захопившись процесом стрибання, Бім здійснив свій перший стрибок».

Ситуація Г. «Собак навчали носити вибухові речовини. Один з псів був дуже повільним і часто не встигав швидко проповзти від однієї точки до іншої. Тоді його стали приманювати його улюбленою стравою, виводячи на тренувальний майданчик без сніданку»

Ситуація Д. «Господар навчав собаку не підбирати ніяких предметів з

землі, але собака все одно його не слухалася. Тоді він купив «електрошок», прикріпив його до голови собаки і кожен раз, коли вона намагалася підняти що-небудь з землі, включав його»

ОЦІНКА _____

ТЕМА 7: Розвиток психіки тварин в онтогенезі

Завдання 1. Заповніть таблицю.

Період онтогенезу	Особливості періоду онтогенезу
Пренатальний (ембріональний, внутрішньоутробний)	
Постнатальний (післяутробний, постембріональний)	

Завдання 2. Дайте відповіді на питання:

1. У чому полягає принципова відмінність процесу онтогенезу у тварин, що мають стадію личинки, і у тих, які її не мають?

2. Перерахуйте основні періоди онтогенезу хребетних тварин

.

3. Яким шляхом здійснюється взаємодія між організмом матері і плодом у ссавців?

4) Розкажіть про способи контактів птахів з пташенятами до їх вилуплення

.

Завдання 3. Вирішіть, правильно чи неправильно то чи інше судження (ТАК або НІ).

1. Багато хто з риб піклуються про своє потомство.

2. Тільки самки у риб і земноводних можуть піклуватися про своє потомство.

3. Деякі риби будують свої гнізда на воді з повітря.

4. Самець морського коника носить своє потомство в сумці.

5. Деякі риби носять своє потомство на собі.

6. Деякі риби виношують ікру в роті.

7. Одні акули народжують живих мальків, а інші відкладають ікру.

8. Всі риби піклуються про своє потомство.

ОЦІНКА _____

ТЕМА 8: РОЗВИТОК ПСИХІКИ ТВАРИН

Ігри тварин і дітей

Завдання 1. Заповніть таблицю.

Фаза	Особливості фази
Раннього постнатального розвитку	
Ювенільний	
Статевого дозрівання	

Морфофізіолог ічної зрілості	
Старіння	

Завдання 2. Дайте відповіді на питання

1. Наведіть приклади турботи про потомство, яка обмежується тільки створенням притулку і заготовки їжі у безхребетних, хребетних

2. Наведіть приклади активної турботи про потомство

3. Наведіть приклади доведення інстинктивних рухів

4. Яку поведінкову реакцію гусей використовують мисливці?

5. Як відбувається збагачення генетичного матеріалу у косаток, у термітів?

6. Які шляхи здобуття лідерства у лугових собачок?

7. Яке випробування повинен пройти самець зебри, щоб організувати сім'ю?

8. Наведіть приклади ігор, які підтверджують значення гри як практики «дорослого поведінки»

9. Чому підріс орангутанг повинен залишати сім'ю?

Завдання 3. Дайте відповіді на питання

1. Як вирішується проблема виживання потомства у головоногих молюсків?

2. Поясніть, чому у ссавців, як правило, турбота про потомство покладена на самку?

3. Як перерозподіляються батьківські обов'язки у пінгвінів?

4. Наведіть приклад міжвидової фауністичної позитивної взаємодії при виведенні потомства .

5. Поясніть, чому молоді леви, які очолили прайд, вбивають дитинчат старого самця?

6. Завдяки чому слоники можуть знаходити воду в посушливий період?

ОЦІНКА _____

ТЕМА 9: ЕВОЛЮЦІЯ ПСИХІКИ.

Завдання 1. Дайте характеристику рівням елементарної сенсорної психіки.

Тварини	Особливості	Приклади
Нижчий рівень елементарної сенсорної психіки		
Найпростіші		
Кишковопорожнинні		

Плоскі черви		
Вищий рівень елементарної сенсорної психіки		
Кільчасті черви		
Молюски		

Завдання 2. Дайте характеристику рівням перцептивної психіки.

Тварини	Особливості	Приклади
Нижчий рівень перцептивної психіки		
Комахи		

Головоногі молюски		
Вищий рівень перцептивної психіки		
Птахи		
Ссавці		

Завдання 3. Дайте відповіді на питання

1. Привести приклади батьківських інстинктів

2. Приклад захисного інстинкту

3. Приклади розбіжності інстинктів і ситуації, недоцільність інстинкту в певній ситуації

4. Привести приклад фіксації (швидкого навчання)

5. Роль гри у вихованні горил

ОЦІНКА _____

ТЕМА 10: ЕВОЛЮЦІЯ СТАТЕВОЇ ПОВЕДІНКИ. СОЦІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТВАРИН.

Завдання 1. Перерахуйте основні характеристики організованих спільнот:

1

• _____

2

• _____

3

• _____

4

Завдання 2. Заповніть таблицю.

Системи ієрархії тварин

Система ієрархії	Характеристика	Представники з тваринного світу
Відносна ієрархія		
Абсолютна ієрархія		
Деспотична		
Сімейна		
Лінійна		
Кругова		

Рольова		
Домінування за певним поведінковим актом		

Завдання 3. Заповніть таблицю.

Типи спільнот тварин (К. Лоренц)

Типи спільнот тварин	характеристика типів співтовариств тварин	Приклади
Анонімні суспільства		
а) скупчення або агрегації		
б) відкрите співтовариство		
в) закрите співтовариство		

Персоніфіці-рова (індивідуалізован і) спільноти		
---	--	--

ОЦІНКА _____

ТЕМА 11: НАВЧАННЯ ТВАРИН. ФОРМИ НАВЧАННЯ ТВАРИН. ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СВІДОМОСТІ У ТВАРИН.

Завдання 1. Вивчення елементів свідомості у тварин

Досліджуваний елемент поведінки	Постановка експерименту	Експериментальні тварини

Завдання 2. Дайте відповіді на питання

1. Визначення навчання

2. Загальні закони навчання

3. Форми навчання

4. Основні характеристики свідомості

5. Здатність до самопізнання у тварин

6. Здатність тварин до оцінки знань і намірів інших

7. Соціальні знання» і життя в суспільстві тварин

Завдання 3. Опишіть ґрунтовно одну з форм наочіння тварин

ОЦІНКА _____

**ТЕМА 12: БІОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ПСИХІКИ
ЛЮДИНИ. ПОХОДЖЕННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ.
ВІДМІННІСТЬ У ВИКОРИСТАННІ ЗНАРЯДЬ ПРАЦІ ТВАРИН
І ЛЮДИНИ**

Завдання 1. Надайте відповіді на питання

1. Опишіть як проходила еволюція гаптічної функції руки

2. Опишіть як проходила еволюція сенсорних систем

3. Опишіть знаряддя тварин і знаряддя людини

Завдання 2. Надайте ґрунтовну характеристику наступним питанням

1. Навчання мавп мов-посередників

2. Інтелектуальна поведінка птахів

3. Вивчення здатності тварин до символізації

4. Здатність тварин до рахунку і його вивчення

Завдання 3. Надайте відповіді на питання

1. Риси подібності та відмінності людини з людиноподібними мавпами

2. Значення краніометрії для палеонтологічних досліджень

3. Розташування основних краніометричних точок на черепах людиноподібних мавп і викопних гомінідів по аналогії з краніометричними точками сучасної людини

ОЦІНКА _____

ПІДСУМКОВА ОЦІНКА _____

ДАТА _____

Навчальне видання

Робочий зошит

для самостійної роботи

з курсу «Зоопсихологія та порівняльна психологія»

для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю
053 «Психологія»

Укладачі:

ХАВІНА Ірина Валер'ївна

Відповідальний за випуск (завідувач кафедри) _О. Г. Романовський_
Роботу рекомендував до друку (експерт РВР) __А. В. Кіпенський__
Комп'ютерна верстка _____
Редактор _____

План 2022 р., поз. 113

Підп. до друку (дата підпису проректора)_____.
Гарнітура Times New Roman.

Видавничий центр НТУ «ХПІ».

Свідectво про державну реєстрацію ДК № 5478 від 21.08.2017 р.

61002, Харків, вул. Кирпичова,